

Tranås/Ydre Släktforskarförening

Medlemsblad våren 2025

Vårens program

Sidan 3

Elin och Frans - en berättelse ur verkligheten

Sidan 7

Framgångsrika svenskar i USA

Sidan 10

Salpetersjudare - ett smutsigt yrke

Sidan 4

Kisamor

Sidan 14

Ordförandens tankar

2025 är ett speciellt år för Tranås/Ydre Släktforskarförening. Vi fyller 40 år! Så många år har det gått sedan några eldsjälar från Tranås och Ydre samlades och startade föreningen. Tänk så mycket aktiviteter, möten, resor och projekt som ägt rum och hur verksamheten har utvecklats hela tiden. Man tänker på alla intressanta människor som har träffats på aktiviteterna under åren. Vi kommer att fira jubileet med ett speciellt arrangemang till hösten. Mer information om detta kommer senare. Vi kommer också att ta fram en jubileumsskrift under sommaren.

Under de 40 år som föreningen verkat så har förutsättningarna och metoderna för släktforskning förändrats otroligt mycket. I början var böckerna och materialet på landsarkiven huvudkällan i forskningen och därefter kunde man låna mikrofilm av kyrkböckerna och läsa dessa hemma eller i föreningslokalen. Sedan började materialet finnas tillgängligt på Internet, men av varierande kvalitet. Idag vet vi alla vilken uppsjö av material som finns tillgänglig digitalt, både på nätet och via USB och liknande.

Att man kan ta del av kyrkböcker och andra originalhandlingar på det här viset digitalt är bara positivt. Men det finns också så många källor som inte är vederhäftiga och där källkritiken har varit obefintlig. Man kan givetvis använda en del av dessa uppgifter som uppslag, men det är då viktigt att stämma av med originalkällorna. Det finns ett många databaser från olika utgivare, med avskrivet material, där det är lätt att söka efter en person, plats eller liknande. Tanken att underlätta för oss forskare är god, men det är så mycket felaktigheter! På sista tiden har jag ideligen stött på fel i dessa källor. Man kan inte nog betona vikten av att vara källkritisk! Samtidigt är det bara när vi studerar originalkällorna som vi får all information, vilket är det som ger släktforskningen extra krydda.

På bland annat nästa sida kan du läsa om vårens program i vår förening. Hoppas det är några arrangemang som faller dig i smaken. Det kan komma till någon programpunkt i digital form, men det informerar vi i så fall om på hemsidan och i mail-utskicken.

Välkommen!

Lasse Karlsson
ordförande

Dåtidens mikrokortsläsare.

Dagordning samt verksamhetsberättelse för 2024 års verksamhet är utlagd på föreningens hemsida.

Kallelse till ÅRSMÖTE med Tranås/Ydre Släktforskarförening

Lördagen den 15 mars klockan 14.00
i föreningslokalen Storgatan 50, Tranås

- Sedvanliga årsmötes-förhandlingar enligt stadgarna.
- Ann-Sofie Johansson besöker oss igen och pratar om "Det riktigt gamla i vårt svenska språk".
- Föreningen bjuder på kaffe och tårta med anledning av 40-årsjubileet.

Välkomna!

Medlemsavgiften

Ett inbetalningskort finns med i bladet och vi är tacksamma om du betalar avgiften så fort som möjligt. Notera namn och gärna adress i samband med betalningen så ser vi att den stämmer.

OBS! Om inget inbetalningskort finns med, så har du redan betalt avgiften!

Program våren 2025

Karolina Nyblom - ett samhällets olycksbarn

Onsdagen den 5 mars kl. 18.30

Digitalt föredrag via ZOOM med **Fredrik Mejster**.

I samband med att en äldre kvinna besöker Uppsala stadsarkiv och gräver i sin släkts förflutna får hon veta att en anfader som var präst plötsligt försvann och hittades senare, död i Fyrisån i Uppsala. Man misstänkte att han blivit mördad. Efter lång tid tog unga Karolina Nyblom på sig mordet, och detta är startskottet för den här berättelsen. Att hon inte var mördaren kunde domstolen snabbt konstatera, men vem var hon? Vad hade hon varit med om och vem skulle hon bli? Här får vi följa en ung flickas trassliga liv genom kyrkböcker, kommunala handlingar och domstolsprotokoll.

Gratis för medlemmar, 50:- för övriga. Anmälan senast 4/3 till lassektranas@gmail.com

Släktforskning på Kvinnodagen i Österbymo

Lördagen den 8 mars kl. 11.00 - 15.00

Prova på eller få hjälp med din släktforskning. Vi finns på plats.

Klockan 11.30. Berättelser om kvinnor i släktforskningen.

Plats: Biblioteket i Österbymo, Torggatan 2

Berättarkväll

Torsdagen den 10 april kl. 18.30

Vi får lyssna till ett par medlemmars berättelser. Birgitta Carsnäs ger oss bilder från hennes yrke som präst. Roger Ekström berättar om intressanta upptäckter i sin släktforskning och ger oss tips om annorlunda källor. Kaffeservering.

Plats: föreningslokalen, Storgatan 50 i Tranås

Lär dig tolka ditt DNA-test

Torsdagen den 8 maj kl. 16.00 - 21.00

Christer Carmevik kommer till oss och hjälper dig tolka resultatet av ditt DNA-test. Om du har funderat på DNA-test, gör det nu direkt och få hjälp med tolkning den här dagen. Du hittar utförlig information och tips på vår hemsida när det gäller DNA. Även du som tidigare testat dig är givetvis välkommen.

Plats: föreningslokalen, Storgatan 50 i Tranås

Utflykt till Huskvarna Fabriksmuseum

Lördagen den 24 maj, samling kl. 10.30

Huskvarna industriella historia går tillbaka till 1689 då gevärsfaktoriet flyttades från Jönköping till grannstaden. Sedan dess har verksamheten utökats och man har haft god hjälp i tillverkningen av kraften i de närläggna vattenfallen.

Vi kommer att få veta mer om verksamheten och blir guidade bland vapen, cyklar, järnspisar och mycket annat. Kostnad 120:-/100:- beroende på hur många vi blir. Det finns möjlighet att avnjuta medhavd kaffekorg vid muséet.

Anmälan senast 20 maj till Berit Ekberg 072-3119424 eller berit.e.ekberg@gmail.com

Samling kl. 10.30 vid Parkhallens parkering i Tranås för samåkning (ni som åker direkt ansluter senast kl. 12.00 vid muséet)

Salpetersjudare - ett smutsigt yrke

När man släktforskar gör man hela tiden nya och intressanta upptäckter. Bland annat hittar man yrken som man aldrig tidigare hört talas om och ännu mindre förstått vad yrket innebar. Då jag i min forskning vandrade runt i Södra Vi socken hittade jag en salpetersjudare-verkmästare vid namn Magnus Husberg. Han var till en början skomakare men senare också salpetersjudare. I dödboken har prästen skrivit om Magnus: ”skomakare 1794 tillika salpetersjudare- verkmästare 1813 och bestående båda dessa tjänster till församlingens nöje”. Det måste väl vara detsamma som att han skött sina sysslor till belåtenhet, för något nöje lär det inte ha varit att framställa salpeter det förstår man när man börjar sätta sig in i vad yrket innebar. Då jag gjorde samma resa i Asby socken stötte jag på Magnus Blom som var salpetersjudardräng. Jag blev väldigt nyfiken och intresserad av dessa båda herrar och ville veta mer om deras liv. Än mer nyfiken blev jag då jag av en släkting till Ydres mästefotograf Kristian Hultgren, fick ett foto på en salpeterlada som funnits i Svinhults

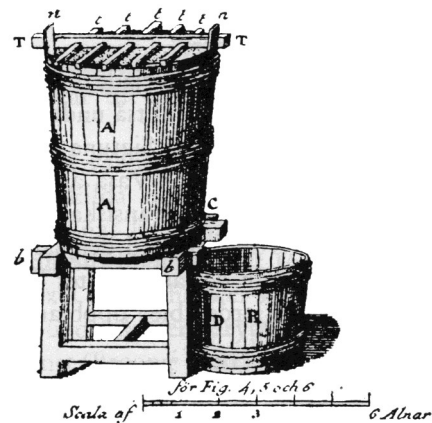

*Kruthuset i Huskvarna som byggdes efter 1792 för krutbruket där.
Bild från Wikipedia.*

socken och som Hultgren fotograferat. Inte visste jag vad detta var eller vad man använde den till? Nu började min egentliga forskning ta fart och jag letade överallt efter information.

Vad använde man salpeter till då, och hur gick framställningen till? Jo salpeter behövde man för att tillverka krut. Det gick åt mycket av den varan under krigen och salpetersjudaren blev alltså ett viktigt yrke under Sveriges stormaktstid.

Sverige hade redan på 1400-talet börjat tillverka svartkrut. Krutet bestod av 75 % salpeter, 13% kol och 12% svavel. Kol och svavel var ganska lättillgängliga i Sverige men salpeter fick man till en början importera från bland annat Ostindien. Så småningom kom man underfund med att lämplig kalisalpeter kan bildas i jorden under ladugårdar och gödselstackar tillsammans med vedaska. När detta kom till Gustav Vasas kännedom såg han till att salpeter blev ett kungligt regale dvs att kungen hade ensamrätt till denna råvara. Även rikets alla ekar tillhörde kronan för militärens användning. Ekarna behövdes för byggandet av alla krigsskepp. År 1538 tillkom den s k salpetersjudarstaten, och salpetersjudare blev ett nytt yrke och dessa blev skyldiga att lämna sin produkt till kronan. Enbart i Småland lär ungefär 800 sjudare varit verk-samma under stormaktstiden. Ändå är det många släktforskare som inte stött på denna yrkeskår, många som i dags datum är ovetande om dess existens. Salpetersjudarna var inte välkomna till bönderna av olika anledningar. Kungen hade förbjudit stengolv i ladugårdarna. De skulle ersättas med trägolv så att sjudarna enkelt kunde bryta upp golven och gräva fram den urindränkta jorden. Bönderna ålades också att genom dikning förhindra att vatten kom in under golvet och som kunde förstöra jorden. Då pannelagen, som bestod av 1 salpeter-sjudare-verkmästare och 2-3 sjudare-redrängar, kom till gårdarna skulle de ha husrum, mat och dricka samt foder till hästarna under tiden de arbetade där. De skulle också få ta bränsle att

Urlakningskärl efter Hjelm (1799) för urlakning av salpeterjord. Från Lau Hembygdsförenings bildarkiv.

elda med samt ha tillgång till vatten. Pannelaget hade med sig alla redskap som behövdes för arbetet, samt träkärnen för urlakningen och det stora tunga kopparkärl för sjudningen. Det fanns uträknat hur många lispund salpeter varje hemman skulle leverera. Det var också svårt för bonden att sköta sina vardagssysslor under tiden salpetersjudningen pågick.

Under 1700-talet krävde kronan att det skulle byggas salpeterlador för att effektivisera arbetet med salpeter-tillverkningen. Ladorna skulle ha stampat jordgolv och vara täta så inte regnvatten kunde komma in och urlaka det som skulle bli salpeter. De skulle dessutom vara ventilerade så att det inte var allt för besvärligt att utföra arbete därinne på grund av stanken. I ladorna skulle tas tillvara allt som kunde ge salpeter. Där blandades kalk och jord, aska, gödsel från fähus och avträde, slaktavfall och annat biologiskt material. Det kunde ta flera år till det var klart att urlaka och under den tiden skulle avfallet ösas om flera gånger. Man kan bara föreställa sig hur illa detta luktade och hur krävande arbetet var. Tyvärr utarmades åkerjorden då gödseln inte kom åkermarken till godo. Det sägs

Varuhuset
mitt i stan!
Storgatan 32
Tranås

Medlemsrabatt på Släkthistoriskt Forum

Som medlem i Tranås/Ydre Släktforskarförening får du 100:- rabatt när du prenumererar på Släkthistoriskt Forum. Kontakta någon i styrelsen så får du den rabatt-kod som skall användas.

att salpeterladorna medverkade till svåra svältkatastrofer under 1800-talet om vädret också var ogynnsamt.

Salpetersjuderiet organiserades militärt via ett indelningsverk liksom det vid armén. Salpetersjudarna var indelade länsvis och i distrikt. I varje distrikt skulle ett pannelag ombesörja sjudningen. Distriktet indelades sen i rotar om 8-10 hemman i varje. Sjudningen ägde rum i en rote per år så att ingen fick besök mer än vart 5:e år.

Varje år kallades salpetersjudarna till mönstring då man bl a gick igenom hur de skött sitt arbete. Vid vårmönstringen erhöll varje sjudare ett förskott på 10 daler Silvermynt vilket frånräknades ersättningen på höstens leverans av salpeter.

Mönsterrullor över salpetersjudare finns upprättade precis på samma sätt som över soldater men vad jag vet är de ännu ej digitaliserade.

Vad var det då som lockade en man att ta detta smutsiga och illa omtyckta yrke? Kanske var det befrielsen från krigstjänst som betydde så mycket och att han dessutom kunde ha ytterligare ett annat yrke som i Magnus Husbergs fall då han var skomakare.

Salpetersjudningen

Själva arbetet med sjudningen pågick mellan 1 maj och 29 september vart femte år och arbetet tog ca 6-7 dagar på varje hemman. Det var salpetersjudar-verkmästaren som ansvarade för hela processen och till sin hjälp hade han sina sjudardrängar. Innan arbetet började måste jorden först kollas så att den innehöll salpeter. Man tog då lite jord och lade på ett knivblad och droppade lite vatten på. Detta fick sen torka och blev det då vitt på knivbladet så innehöll jorden salpeter. Arbetslaget bröt upp golvet i ladugården och stallet och grävde upp den urindränkta jorden. Detta jordlager lades sen på det som fanns lagrat i salpeterladan. Allt östes i stora träkar som fylldes med mycket vatten och fick laka ur. Lakvattnet som samlades

Salpeterlada vid Idstugan i Svinhult.

Foto av Christian Hultgren.

i botten tappades sen över i ett stort kopparkärl som rymde mellan 1000 – 1300 liter. Där kokades massan sedan eller sjöds till salpeter var utvunnen. När ett ägg kunde flyta på ytan var salpeter klar. Därefter tillsattes kalk och aska vilket fick det ingående saltet att kristalliseras, och kunde då avlägsnas. Så fick det hela svalna till ca 25 grader då salpeter började kristalliseras. När så vattnet var avdrivet återstod en vit eller gråaktig massa av salpeter som östes över i stora träkärl och transporterades till krutbruket. Till vilket krutbruk salpeter i våra trakter levererades är svårt att veta men kanske till Fliseryd söder om Oskarshamn eller till Huskvarna. Jorden som urlakats skulle sen återanvändas men den hade nu inte stort näringsvärde. När arbetet var klart blev det ofta bönderna själva som fick lägga ny jord och nya golv i fähusen. Man förstår att de våldgästande arbetarna inte var så välkomna på gårdarna och att de föraktfullt kallades för ”pissegubbar”.

1801 beslutades att kronans ensamrätt skulle upphöra år 1804. Istället infördes skyldighet att varje hemman skulle ombesörja att leverera salpeter,

den s k sjuderigården infördes. Varje hemman skulle leverera ½ lispund, 4,5 kg per år. Då salpeter inte längre behövdes för kruttillverkning upphörde salpetersjudarstaten, alltså den myndighet som hade till uppgift att anskaffa och vårda svenska statens förråd av salpeter avsedd för tillverkning av krut. Den upphörde år 1895 och därmed försvann ett yrke som funnits i nästan 500 år. Ett smutsigt, omänskligt arbete utfört av alltid ovälkomna kronarbetare som våldade bönderna stora problem där de drog fram. Säkerligen saknade inte heller salpetersjudarna det dåligt avlönade och krävande arbetet. Magnus Husberg återgick till sitt skomakarjobb och sin familj, hustru och fyra barn. Två av sönerna valde soldatlivet, den tredje gick i sin fars fotspår och blev skomakare. Magnus smutsiga yrke gick inte i arv till sönerna men dottern Catarina valde att gifta sig med en salpetersjudare från Kisa.

Gerd Brisfjord Karlsson

Källor: Sv. Dagbladet, Wikipedia, Marbäcks Hembygdsförening, Arkiv Digital

DE FLESTA VÄLJER ARKIVDIGITAL

ArkivDigital är populärast bland släktforskare i Sverige. En komplett tjänst som har källmaterialet och registren du behöver, exempelvis kyrkböcker och bouppteckningar

för hela Sverige. Plus möjligheten att bygga egna släktträd. Prova gratis innan du bestämmer dig för ett abonnemang. Läs mer på www.arkivdigital.se.

ArkivDigital
Din nyckel till historisk kunskap

Sveriges ledande leverantör av historiskt källmaterial via internet till historiker, släkt- och hembygdsskare och andra som vill studera källorna i original.

Gatunamn i Tranås

Det finns i Tranås ett antal gatunamn som är namngivna efter personer. Vi kommer att presentera historien bakom dessa namn i några artiklar här i medlemsbladet. Vi börjar med området Ängaryd där gatorna Erik Geetes gata och Åbergsgatan finns. Här finns även gatorna Majorsgatan och Kullagatan som hänger ihop historiskt med området.

Gården Ängaryd finns omnämnd redan på medeltiden, 1381 donerades gården till Bo Jonsson Grip som var Sveriges mäktigaste man på den tiden, han ägde mer än hälften av Sveriges gårdar, och då ska man tänka på att dagens Finland då var en del av Sverige. Vid Bo Jonsson Grips död testamenterades gården till Vadstena kloster. Den hade sedan några olika ägare men vid Gustav Vasas tid ägdes Ängaryd återigen av Vadstena kloster och blev konfiskerat vid Gustav Vasas reduktion någon gång 1527 - 1540, och var nu alltså i Kronans ägo. Gustav Vasas reduktion konfiskerade mellan 13.700 och 14.000 hemman vilket var ungefär en åttondel av alla hemman i Sverige!

Erik Geetes gata

På 1600-talet så övergick gården i privat ägo igen och Ängaryd köptes då av Erik Geete som var godsägare på säteriet Näs i Adelövs socken. I jordeboken från 1637 skrivs att Geete

”hafver köpt under Frälse” dvs han var Adelsman. Geete äger inte gården speciellt länge, redan i jordeboken 1639 så ägs gården av en Knut Drake.

Sekreteraren i Svea hovrätt sedermera borgmästaren i Stockholm och vice presidenten i Åbo hovrätt Ericus Tranevardus (1587–1651), adlades 27 april 1627 i Stockholm av konung Gustav II Adolf med namnet Geete efter sin faders härstamning på mödernet från den sedan 1334 kända, i början av 1500-talet utgångna frälsesläkten Geet/Geete. Släkten har nummer 167 hos riddarhuset och det finns fortfarande ättlingar på svärdssidan, namnet Geete är alltså fortfarande adligt. I boken ”Från sommabygd till vätterstrand” del 4 finns en längre artikel om Erik Geete.

Åbergsgatan, Majorsgatan och Kullagatan

I början av 1800-talet ägdes Ängaryd, som nu också blivit posthemman, av Nils Hård av Torestad, även denna ägare var adlig med nummer 60 A i riddarhuset. Vid dennes död 1815 arrenderade länsman Hybbineth gården, och det fanns även ytterligare en arrendator innan löjtnant Adolf Georg Åberg 1828 först arrenderar och sedan köper Ängaryd. Åberg var född i Eksjö och gifte sig 1828 med Catharina Carolina Vilhelmina Hård som var barnbarn till Nils Hård.

J A Åberg på Tranås säteri var farbror till Adolf Georg.

Åberg avancerar till Major och när han dör 1878 så tas Ängaryd över av sonen Hjalmar Åberg född 1829-08-27. Hjalmar Åberg är gift med Selma Tekla Augusta Stockhaus från Västra Ryd. Hjalmar Åberg är den som bygger Ängaryds mangårdsbyggnaden som finns kvar idag som privatbostad. Hjalmar avancerar även han till major i Jönköpings regemente och han dör 1897-02-21 på Ängaryd.

Efter att Tranås köping bildats 1882 uppstår en bebyggelse i närheten av köpingen på ett område som kallades Kullen, eller Sockerkullen. 1889 så förvärvar Tranås köping dispositionsrätt till Ängarydsskogen och redan 1893 finns en karta över planerade gator i Ängaryds-området, och det är troligen vid denna tid som ett område avsöndras av Ängaryd för bebyggelse. 1906 köper Tranås köping hela hemmanet av dödsboet efter Hjalmar Åberg, och 1919 säljs mangårdsbyggnaden till Säby församling som använder den som prästgård. I nutid så är byggnaden privatbostad.

Från 1909 finns en karta där området (lägenheten) kallad Kullen no 2 är avsöndrad från Ängaryd. Nuvarande Majorsgatan kallas på denna karta, något konstigt, för Storgatan. Gatornas sträckning stämmer inte med dagens gator förutom Majorsgatan och Kullagatan, och det är vid dessa gator det finns bebyggelse vid denna tid, ca 25 hus efter vad man kan se på kartan, några av dessa hus står fortfarande kvar. Ängaryd införlivas sedan med Tranås Stad vid stadsbildandet 1919, och det är då gatunamnen Majorsgatan och Kullagatan bestäms. Åbergsgatan tillkommer senare.

Anders Johansson

Källor:

Husförhörlängder Säby socken, boken ”Om Tranås och Säbybygden” av Thure Filén 1921, Kartor från Lantmäteriets historiska kartor.

Ängaryds prästgård, var egentligen bostad för prästen under ganska kort tid. Den byggdes som mangårdsbyggnad till gården och är nu åter vanlig privatbostad. Privat foto.

Elin och Frans - en berättelse ur verkligheten

Som släktforskare stöter man ofta på fängslade livsöden. På ytan syns kanske inte så mycket, men om man gräver lite kan dramatiska och spännande berättelser ta form. Även personer utanför ens egen släkt kan fängsla mycket, man dras med och förundras över hur människor klarade av dramatiska händelser och upplevelser. Av en slump, över en kopp kaffe, hörde jag talas om Elin och Frans Stenberg i Tranås och mitt intresse väcktes. Ett par speciella rykten hade florerat inom släkten. Efter djupdykning i arkiven visade sig dessa inte vara sanna, men verkligheten var inte mindre intressant.

Elin Augusta Persdotter

Elin föddes 18 november 1881 på Hårdaholmen i Blåviks socken. Det var bara ett drygt år efter att den nya församlingen bildats av områden från Torpa och Ekeby socknar. Hennes föräldrar var Per Karlsson och Hedda Karlsdotter. Fadern Per som senare kom att kallas "Per i Blåvik" var en välkänd profil med rötterna i bygden. Han var född på gården Kopparhult, strax intill och brukade som vuxen både Hårdaholmen och gården Blåvik. Pers mor kom från släkten Ahlfort som ägde ett stort antal gårdar

Elin Augusta Persdotter, född 18 november 1881. Privat foto

Hårdaholmen i Blåvik där Elin föddes som nummer fyra i en syskonskara på 16 barn. Bild fr Sveriges bebyggelse.

i Östergötland, bland annat säteriet Liljeholmen inte långt från Hårdaholmen. Släkten Ahlfort i Sverige härstammar från en engelsk skeppsbyggare som kom till landet i mitten av 1600-talet och som via ingiften går tillbaka i flera adelssläkter.

Elin var nummer fyra i en syskonskara som slutligen kom att bestå av 16 barn, varav samtliga utom en pojke nådde vuxen ålder. Elins uppväxt på Hårdaholmen vet vi inte så mycket om. Familjen hade det gott ställt men fadern Per hade rykte om sig att vara en hård och bestämd man, så barnen fick säkert göra skäl för sig hemma på gården. De flesta syskonen bodde också kvar länge hemma. 20 år gammal blev Elin gravid och sommaren 1902 föddes dottern Ellen som ett så kallat oäkta barn. Det verkar som om endast Elin visste vem som var far till hennes barn. Att äldsta dottern på Hårdaholmen fick ett oäkta barn var inte populärt, speciellt hos fadern Per. Elin bodde dock kvar hemma på gården med dottern ett par år till. Hon träffade sedan Frans Stenberg som var järnvägsarbetare, eller rallare som det kom att kallas senare. Han hade därigenom en betydligt enklare bakgrund än Elin. Frans hade titeln bergsarbetare och arbetade därför troligen mest med sprängning och andra stenarbeten i samband med järnvägsbyggen. Han hade kommit några år tidigare till Tranås-trakten och bosatte sig till slut på Hårdahol-

men. Elin och Frans gifte sig i november 1904, vilket inte heller var populärt hos hennes fader, på grund av Frans enkla bakgrund. Enligt uppgifter från ättlingar ska Per ha yttrat "Om du gifter dig med Frans kommer du aldrig mer att få hjälp med någonting av mig", vilket han också stod fast vid. Det nygifta paret flyttade sedan direkt efter vigseln till Tranås-kvarns municipalsamhälle.

Frans Johan Stenberg

Frans föddes på Luciadagen 1869 i den lilla backstugan Karlsudd på Skrämbohults ägor i Algutsboda socken nere i Kronoberg. Hans föräldrar var smeden Gustaf Stenberg och Anna Fransdotter. Frans start här i livet var inte så lysande. Två månader innan han föddes blev fadern, som var mindre väl känd i bygden, häktad för rån. Brottet resulterade i fyra års fängelse på Karlstens fästning. Vid Frans födelse fanns i hemmet, förutom modern, treåriga systemen Ida. System Anna hade gått bort ett år tidigare, knappt ett år gammal. Mindre än två år därefter avled modern i lunginflammation, endast 32 år gammal och de två små barnen stod ensamma i världen. Frans och Ida placerades på fattiggården i socknen

Frans Johan Stenberg, född 13 december 1869. Privat foto

Aronssons
Blomsterhandel

Storgatan 36, Tranås
Tel 0140-12736
www.aronssonsblommor.se

FOTOGRAF
ERIK HELLQUIST

Storgatan 40, TRANÅS
www.erikhellquist.nu

eftersom det troligen inte fanns några släktingar som kunde ta hand om barnen.

Det finns inga speciella noteringar om Frans i kyrkböckerna de följande åren så han verkar ha klarat sig hyfsat på Fattiggården. Knappt 18 år gammal började han arbeta som dräng på olika gårdar i trakten. Det gick dock sämre för systemen Ida som ganska ung fick ett oäkta barn och prästen skriver om henne, att hon ”stryker omkring”. Situationen rättade dock till sig för Ida. Hon träffade en man som hon gifte sig med, fick fler barn och verkade sedan ha levt ett någorlunda normalt familjeliv.

Det verkar inte som om syskonen haft någon kontakt med sin far Gustaf efter hans fängelsevistelse. Fadern hade skaffat sig en ny familj men dog 1888 under dramatiska omständigheter. Tidningarna och kyrkoboken berättar hur han skulle ta sin morgonsuppen men tog fel på flaskan och fick i sig syra istället. Gustaf dog inte direkt utan plågades i två månader innan döden kom. Ett testamente som han upprättat visar också hur han tog avstånd från sina två tidigare barn i och med att han ville att nya hustruns son skulle ärva allt efter honom.

Frans arbetade som dräng ett antal år men står sedan, från 1894, på församlingen skriften och förs därefter till listan över obefintliga. Det var säkert då han började som järnvägsarbetare. Dessa flyttade omkring och hamnade ofta vid sidan om prästens bokföring. Det berättas att det var järnvägsarbetena som förde honom till Tranåstrakten och som gjorde att han träffade Elin på Hårdaholmen.

Elin och Frans till Tranås

Direkt efter bröllopet 1904 flyttade Frans och Elin med hennes dotter Ellen till Tranås och stugan Ådala. Ådala (nuvarande adress N. Storgatan 78) låg intill Svartån på norra sidan, i Tranåskvarns municipalsamhälle som gränsade till Tranås köping. Eventuellt kan det vara samma hus som ligger kvar idag fast lite ombyggt. I

Stugan Ådala (nuv. N. Storgatan 78 i Tranås) som den ungefär såg ut när Elin o Frans flyttade dit från Blåvik. Bild från Digitalt museum.

Ådala föddes dottern Astrid 1905. Efter tre år flyttade familjen tvärs över Svartån till stugan Fridslund där söner Allan och Yngve föddes. Av någon okänd anledning bytte familjen boende ofta och stannade endast ett par år på varje plats. Skälet till detta kan ingen idag ge något besked om. År 1909 lämnade man tätorten och flyttade först till en stuga under Hubbarp och sedan till en under Äpplaryd inte långt från Säby kyrka för att 1912 återvända till Tranås och

Tranåskvarn. Under dessa år utökades familjen med Thure och Eva. År 1915 hamnade familjen till slut på Norra kvarteret 142, Tranåskvarn, mitt över gatan mot Ådala där Elin och Frans först bodde. Då hade också yngsta dottern Doris fötts.

Frans försörjde familjen som stenarbetare. Enligt uppgift från ättlingar arbetade han bland annat åt Tranås köping där han på slutet avancerade till förman. Den här tiden expanderade Tranås med omgivningar mycket och många hus, broar och andra konstruktioner byggdes. Det fanns därför säkert gott om arbete för en erfaren stenarbetare. Det verkar också som om han högg ved på uppdrag av ”Statens Bränslekommission” för att dryga ut inkomsterna.

Elin blir ensam med barnen

De många åren med stenarbete tog dock förmodligen ut sin rätt för Frans. I februari 1918 dog han av lungtuberkulos och blodstörtning, troligen beroende på stendamslunga. Elin stod nu ensam med sju barn. Hon började arbeta som väverska på Tranås Väveri för att kunna försörja barnen, men blev ändå tvungen att lämna bort några

Norra kvarteret 142 (nuvarande N. Storgatan 89) där familjen bodde från 1915. Elin med några av barnen stannade där sju år efter att Frans dött. Huset är idag rivet och inget nytt uppfört. Privat foto

**Välkommen till
Släktforskdagarna i Västerås
23 - 24 augusti 2025
Med forntiden in i framtiden
Två dagar med intressanta föreläsare och
utställare du inte vill missa**

av dem. Yngsta dottern Doris blev året efter Frans bortgång fosterbarn i Flisby vilket fungerade bra. Thure blev fosterbarn i Malexander 1921. Det var inte så lyckat, han bodde i tre olika hem och tvingades trots sin låga ålder till hårt arbete. Han flyttade därför efter tre år hem till mor Elin igen. När det gällde de övriga yngre barnen

Elin med fem av barnen. Flickorna Astrid och Eva. Pojkarna Allan, Yngve och Thure. Bilden troligen tagen något år efter Frans bortgång. Privat foto.

fick Elin hjälp med omvårdnaden även om de var skrivna hos henne. Senare på 20-talet flyttade familjen ett par gånger och en efter en av barnen blev vuxna och flyttade hemifrån. Tyvärr drabbades Elin av cancer och i september 1930 gick hon bort endast 49 år gammal. Hon hade trots många motgångar ändå lyckats ge sina barn en bra grund inför vuxenlivet. Elin och Frans vilar i var sin grav strax intill varandra, med exakt lika gravstenar, på Tranås nya kyrkogård.

Elin och Frans barn

Hur gick det då för Elin och Frans barn? Trots en, säkert i flera avseenden, jobbig uppväxt gick det bra för alla.

Ellen, eller Ella som hon senare kallade sig, bodde kvar hos modern till 1924, då hon flyttade till Sofieborg i Sommen och gifte sig med Knut Engbom. Paret fick söner Lennart och Erik.

Astrid bodde kvar hos modern till dennes död och gifte sig strax därefter med Emil Kronberg i Tranås. Hon arbetade som pälssömmerska först på Wigéns Päls och senare på Daniel Olssons Päls. De fick två barn, Göran och Mona.

Allan bodde kvar länge i huset på Storgatan 87 och han förblev ogift hela livet. Han började tidigt arbeta på möbelfabriken i Tranås och det var säkert ett sätt att hjälpa till med familjens försörjning sedan fadern dött. Hans största intresse genom livet var att fiska på sjön Sommen. Ett intresse som flera personer än idag minns honom för.

Yngve bodde under veckorna, som ung efter faderns bortgång, på en gård i Malexander vilken ägdes av två bröder. Han var dock skriven hos modern och kom hem på helgerna. Som vuxen flyttade han till Malexander för att arbeta som dräng. Han gifte sig sedan med Karin och paret fick tre barn, Stig, Berit och Lennart. Yngve blev lantbrukare och familjen arrendatorer först i Västergötland och sedan i Nissafors. Hans barnbarn vittnar om vilken arbetsam person han var. Han klagade aldrig hur jobbigt något än kunde vara.

Thure arbetade först som dräng och sedan som ladugårdsförman på många olika platser i Östergötland och Småland. Han gifte sig med Anna Maria Gustavsson och paret fick sju barn, sex pojkar och en flicka. Familjen bodde på olika platser i Södermanland.

Eva var skriven hemma hos modern efter att Frans gått bort, men enligt ättlingar var det ett par gamla damer som tog hand om henne. Eva trivdes inte så bra där, hon var ofta tillbaka

Elin och Frans sju barn samlade som vuxna. Bröderna fr vänster Thure, Allan och Yngve. Systrarna fr vänster Eva, Doris, Astrid och Ella. Privat foto.

hos Elin. Eva gifte sig 1932 med Torbjörn Olsson som var arvtagare till familjeföretaget Daniel Olssons Päls i Tranås. Hon arbetade som pälssömmerska, först på Wigéns Päls och sedan på familjeföretaget. Eva och Torbjörn fick två söner, Rolf och Björn.

Yngsta dottern Doris kom fyra år gammal som fosterbarn till Tingshall i Flisby socken, ett fosterhem där hon trivdes bra. Doris gifte sig med Sven Gustavsson och paret flyttade till gården Vittaryd i Aneby. De fick tre söner, Karl-Lennart, Axel och Anders.

Sett med nutida ögon innehåller berättelsen om Elin och Frans flera jobbiga händelser och förhållanden. Men det gällde inte bara för dem. Livet var inte alltid så lätt och enkelt förr i tiden. Fattigdom, hårt arbete, plötslig död och omgivningens fördömande vid "fel" agerande var verkligheten för många. Elin och Frans lyckades övervinna svårigheterna, bilda familj och ge alla sju barnen en framtid. Främst tänker man givetvis på Elin som blev ensam med barnen så tidigt och hur jobbigt det måste varit för henne att tvingas lämna bort några av dem.

Lasse Karlsson

Källor: kyrkböcker och övriga arkivalier, "Blåvik" av Hans Egeskog och Per-Anders Lundh, ättlingars nedteckningar och samtal med ättlingar.

colorama
TRANÅS

Hemköp

Vi styckar allt kött själva och naturligvis
endast svenskt kött!

Välkomna in!

Framgångsrika svenskar i USA

Nog har man hört talas om att det var många utvandrade svenskar som utmärkte sig lite extra i USA i början av 1900-talet. En del av inspirationen och en av källorna till min berättelse har jag fått av *Ted Rosvalls och Mikael Hoffstens lilla bok: Svensk-amerikaner Kända och okända*. Där beskrivs Greta Garbo förstås och så bland annat en del andra skådespelare, men jag har valt att beskriva några svenska män, som kanske inte är riktigt så kända.

Mannen bakom Coca-Colaflaskans speciella form

Alexander Samuelsson föddes 1882 i Kareby socken, Kungälv, son till smeden Anders Samuelsson och Britta Christina Persdotter. Alexander arbetade som barn vid Surte glasbruk, men när det blev dåliga tider beslutade sig den 21-årige Alexander och hans äldre bror Julius att år 1883 söka lyckan i Amerika. Två syskon till emigrerade, men vart de tog vägen är en annan historia. Alexander fick så småningom arbete på Everett Glass Company i Newark, Ohio. Här utvecklade han nya maskiner och

Alexander Samuelsson från Kareby socken, Kungälv. Foto fr Wikipedia.

metoder för flasktillverkning och 1904 blev han produktionschef på Chapman Root Company i Terre Haute, tio mil från Newark.

Coca-Coladrycken hade skapats av apotekaren John Stryth Pemberton 1886 som en medicin mot nervösa besvär och baksmälla. Riktigt populär blev drycken när den blandades med kolsyra och såldes på flaska. Nu ville företaget Coca-Cola utmärka sig med en unik förpackning som inte kunde blandas ihop med konkurrenternas

Ursprunget och den massproducerade flaskan. Foto Wikipedia

drycker, så 1915 utlyste Coca Cola en tävling där man ville få fram den unika flaskan för drycken. Man ville ha en flaska som verkligen stack ut genom att man skulle kunna "känna igen den även i sömnen"!

Samuelsson och några kollegor på Chapman Root Company fick i uppdrag att utforma den nya glasflaskan. De arbetade intensivt på designen och det sägs att de fick inspiration från kakaobönans form (eller var det en kvinnokropp?!). 1915 fick teamet patent, vilket blev en framgång! Flaskan var greppvänlig och splittrades inte när man tappade den på ett hårt golv. Till en början tillverkades den i en blå, en grön och en glasklar variant. När masstillverkningen drog igång blev flaskan lite smalare och ännu mer greppvänlig. Idag finns bara två av de ursprungliga flaskorna kvar, en i privat ägo och en i god förvaring på Coca-Colamuseet i Atlanta.

Samuelssons namn finns med på patentet, men det har hävdats att det var en annan anställd på företaget som ritade flaskan. Vi får väl anta att de bägge hade del i idén. Hur som helst blev ingen av dem rika på patentet, utan det blev företaget som hävade in miljonerna.

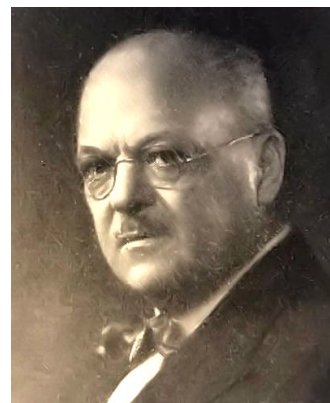
Alexander blev alltså inte rik på sin idé, men han kunde ändå dra sig tillbaka vid 70 års ålder till ett gott pensionärs liv. Hans hus i Newark finns kvar och vid Terre Haute finns en skylt med namnen på männen med flaskdesignen. Först 1953 kom drycken Coca-Cola till Sverige.

Alexander avled 1934 och i Newark, Indiana. Han var gift två gånger och fick fyra barn, men inga barnbarn. Vad han tyckte om Coca-Cola är inte bevarat till eftervärlden.

Smälningen med blixtlåset

Han var inte först, men han förbättrade idén till den blixtlåskonstruktion som vi idag använder.

Otto Fredrik Gideon Sundbäck föddes 1880 på gården Sonarp i Ödestugu socken, Jönköpings län, son till lantbrukare Jonas Magnusson Sundbäck och Karolina Kristina Kladotter och var ett av fem syskon.

Otto Fredrik Gideon Sundbäck, född i Ödestugu socken. Foto fr Historiesajten

Tack vare att familjen hade det gott ställt fick Gideon studera både här hemma i Sverige och så småningom också i Tyskland, där han avlade ingenjörsexamen 1903. 1905 bestämde han sig för att söka lyckan i Amerika. Han anställdes först vid ett manufakturingsföretag i Pittsburgh. 1906 kom han till Automatic Hook & Eye Co i Hoboken New York som var världens första blixtlåsfabrik. Hans chef den första tiden var en annan svensk, Peter Aron Aronsson. 1908, när företaget var nära konkurs, övertog Sundbäck ledningen av bolaget. Han arbetade intensivt med att utveckla och förbättra blixtlåset. Hans första patent för dragkedjan Hookless #1 eller Plako godkändes 1913. Men det var hans andra patent, Hookless #2 godkänt 1917 som blev grunden till dagens moderna blixtlås. Sundbäck hade då utvecklat det blixtlås

Bild från Wikipedia.

som Elias Howe hade fått patent på redan 1851. Elias Howe var för övrigt också upptagen med att konstruera och utveckla en av den moderna tidens symaskiner.

Sundbäck konstruerade även en maskin som tillverkade blytlåsen automatiskt, vilket blev en världssuccé. Under första världskriget levererade företaget blytlås till den amerikanska armén och snart kunde man också sälja tillverkningsrätten till många andra länder. Lightning Fastener var det ursprungliga engelska ordet för blytlås. Zipper började användas först 1923. 1925 flyttade Sundbäck sitt företag, som då hette Lightning Fastener Co, till Ontario i Kanada. Samma år drog sig Sundbäck tillbaka som aktiv, men kvarstod som styrelseordförande och konsulterande ingenjör.

I Sverige började blytlås tillverkas år 1931 vid Gusums Bruk i Östergötland.

1937 blev Sundbäck hedersdoktor vid Allegheny College i Pennsylvania och 1950 fick han Ingenjörsvetenskapsakademiens de Laval-medalj i guld. Gideon Sundbäck var gift två gånger och fick två barn. Han gick bort 1954, 74 år gammal, och ligger begravd i Meadville, Pennsylvania.

Busskungen Eric Wickman

*Erik Wretman, född i Dalarna.
Foto fr Wikipedia.*

Eric, Martis Jerk, Wretman föddes på gården Limbäck i Våmhus i Dalarna 1887. Hans föräldrar var jordbrukaren Karl Viktor Wretman och hans hustru Anna Matsdotter.

Eric, den äldste, bestämde sig vid 18 års ålder 1905 för att lämna sin hembygd och landet. Tillsammans med några kamrater antrade han båten Orlando i Göteborg med första mål Ash Fork i Arizona. Alla Erics

*Greyhounds buss-station i Conneaut, Ohio 1930.
Foto fr Wikipedia*

syskon kom att utvandra till USA mellan 1909 och 1925. Han bytte efternamn till Wickman och flyttade sedermera från Arizona till Hibbing i Minnesota. Där kom han att arbeta som borrhare i en gruva. Livet i gruvan var hårt och 1914 började han som säljare hos biltillverkaren Hupmobile.

Hupmobile hade bland annat sju-sitsiga bilar i sitt sortiment. 1913 tog Eric hem en sådan bil till försäljning, men det visade sig att spekulanterna tyckte det var trevligare att bara skjutas omkring i bilen än att lägga ut de 750 dollar som bilen kostade. Då fick Wickman idén att köpa bilen själv och erbjuda transporter mot betalning. Wickman tillsammans med två andra svenska immigranter började skjutsa arbetare från järngruvan i Hibbing till den närbelägna staden Alice. En tur i timmen gick från tidiga morgonen till sena kvällen. Den ca 3 km långa resan kostade då 14 cent per tur och Wickman tjänade totalt 2,25 USD på den första resan. Genom olika företagskonstellationer utvidgade nu Wickman företaget trots att han i början var nära att ge upp på grund av de mycket svåra körförhållandena under den första vintern i Minnesota.

Wickman utvidgade sitt företag ytterligare tillsammans med sin kompanjon Arvid Heed genom olika köp och

sammanslagningar. Wickman och Heed hade nu flyttat till Duluth i Minnesota.

1930 hade företaget genom 100 sammanslagningar av mindre bolag gått ihop till ett och fick då namnet Greyhound. Företaget hade då flyttat från Duluth till Chicago.

I slutet på 1920-talet när Greyhound hade etablerat sig som USA:s ledande bussföretag drabbades landet av den stora depressionen och bolaget fick problem med enorma skulder. Men när ekonomin vände lyckades även Greyhound vända och kom snart på plus igen.

1934 hade bolaget 50 bussar och det bara fortsatte att växa genom bland annat nya sammanslagningar med andra bussföretag. Nu kunde man erbjuda bussresor över hela USA. 1952 sålde Wickman sitt bussbolag, men han kunde inte hålla sig borta från affärer och investerade några miljoner i ett antal mindre företag med verksamhet inom persontransporter med buss och tåg.

1916 gifte sig Wickman med en svensk-amerikanska och fick två barn. Han återvände till Sverige fem gånger och vid sitt sista besök 1952 skänkte han pengar för renovering av kyrktornet i Våmhus. 1940 tilldelades han Vasaorden av kung Gustaf V. Wickman avled 1954 i Dayton Beach, Florida

Greyhounds huvudkontor ligger idag i Dallas, Texas. Företaget har 1700 bussar, 230 buss-stationer och 1700 destinationer – resultatet av en framgångsrik svensk entreprenör.

Berit Ekberg

Källor: Wikipedia, Svenskt Uppfinnarmuseum, Surte Glasbruk, Patent o Registreringsverket, Coca Cola Sverige, Historiesajten, Greyhound.com

*Eriks första bil. Foto från
Busmag.com*

Den tragiska eldsvådan i Bulsjö

Natten mellan den 15 och 16 januari 1893 inträffade en mycket tragisk händelse i Bulsjö, Sunds socken i Ydre. En hel familj omkom i en brand. En händelse som säkert vållade stor förstämning i den lilla bygden under lång tid framöver. Då man bläddrar i husförhörlängder är det mycket man upptäcker som man vill veta mer om och som släktforskare är man ständigt nyfiken. Min upptäckt den här gången var att överst på en husförhörrsida fanns tre svarta kors framför tre familjemedlemmar. Det var fadern, modern och barnet och alla var också strukna med ett streck. I kolumnen för ”död” stod samma datum 1893 15/1. Man förstår då att något måste ha hänt familjen. För att få svar på sin undran plockar man fram församlingens dödbok. Där gav prästen mig en utförlig förklaring på det tragiska som skett.

Det här stod skrivit:

Dödsorsak: Innebrända under eldsvåda.

”Hela familjen lade sig friska söndagen den 15 om aftonen och insomnade för att aldrig mera vakna här i tiden. Ingen anade att deras slut var så nära. Eld utbröt i köket utanför deras boningsrum och observerades ej av någon förr än huset stod i lågor. När gårdens egen kammarjunkare L. Rääf kom tillstädes slog han ut fönstret till deras rum och ropade men möttes blott av rök och eld.

Ingen och intet kunde räddas. Några kvarlevor af deras kroppar funnos på den platsen där sängar stått, varav man förmodar att de dött af qväfning innan elden nådde dom. Två drängar, som bodde i ett annat rum, vaknade och räddade sig genom att genast hoppa ut genom fönstret.”

Begr. af J L Bergvall

En mycket tragisk historia, en hel familj blev lågornas rov. Genom att söka i Svenska Dagstidningar får man veta lite mer om vad som hänt. De omkomna var Rättaren vid Bulsjö gård, Karl Johan Jakobsson 33 år, hans hustru Selma Augusta Svensson 28 år samt deras lilla dotter Evelina

Sätesgården Bulsjö nära Österbymo där tre personer brann inne i ett hus som innehöll bostäder för rättaren och drängar. Bilden visar egendomens huvudgård i början av 1900-talet. Foto: Christian Hultgren.

Maria 2 år gammal. Till en början trodde man att även rättarens båda tjänsteflickor hade brunnit inne. Men det visade sig att de gått därifrån på kvällen tillsammans med en syster till rättarens hustru. På hemvägen såg de att det brann någonstans och underrettade de som bodde längs vägen. Kammarjunkare L. Rääf Bulsjö gård var ägare till byggnaden där eldsvådan utbröt under natten. Det var en större byggnad som innehöll bostad för rättaren samt gårdens drängar med flera rum på nedre botten. Övre våningen användes till sädesmagasin m.m. Hur elden uppkommit var svårt att veta bara att den startat mitt i huset. Det var mellan klockan 11 och 12 på natten som en gårdsdräng vaknade av något konstigt ljud. Han rusade då upp och öppnade dörren till torparestugan men möts bara av tjock rök. Han börjar då ropa :” Elden är lös” och väckte på så vis kusken. Han fortsatte till klädeskontoret men möttes även där av eld och lågor. Därefter räddade sig de båda drängarna genom ett fönster samtidigt som de ropade på hjälp så att husfolket vaknade. Kammarjunkaren begav sig då snabbt till det brinnande huset precis så som prästen skrev i dödboken. Som tur var var det lugnt väder annars hade det troligen blivit flera byggnader som drabbats av eldsvådan skriver en tidning.

”Dessa så sorgligt omkomna voro i allo redbart och aktingsvärt folk , hvarför sorgen och saknaden är smärtsam och kännbar, icke blott för föräldrar och öfriga släktingar, utan äfen för husbondsfolket, af hvilket de omkomne voro högt aktade och uppburne. Dessutom deltagar en stor vänkrets uti sorgen och saknaden öfver de hädangångne”.

Detta är ett citat från Norrköpings Tidning den 19/1 1893. Det var många tidningar som vid flera tillfällen skrev om branden i Bulsjö. Förutom Norrköpings Tidning även Eksjö Tidning och Stockholms Nyheter.

En av de två som räddade sig var kusken Gustavsson. Han har författat nio verser om vad som skedde den natten. Karl Andersson har sparat dessa rader och jag återger en av verserna:

*”Elden rasar suckan höres
utav folk som står omkring
Men därinne tungan röres
ej av något jordiskt ting
Ty dess anda haver flytt
till ett bättre land på nytt
Där man ej av elden störes”*

Gerd Brisfjord Karlsson

Ett stort Tack!

Styrelsen vill rikta ett varmt tack till våra annonsörer för ert stöd till föreningens verksamhet. Vi vill också tacka de personer, ingen nämnd och ingen glömd, som på ett eller annat sätt skänker gåvor till föreningen.

Vi blickar tillbaka en stund

En liten återblick på några händelser i släktforskarföreningens verksamhet under året 2024.

Vårens utflykt till Adelöv lockade många intresserade och det blev en mycket lyckad dag.

Stefan Gustavsson tog emot och berättade om kyrkan och kyrkogården och Lasse Karlsson fyllde på med berättelser om människoöden bakom några av gravstenarna. Därefter smakade det gott med fika på Adelövs Gård, där Stefan fortsatte att berätta om bygden.

I september besökte vi Veteranmotormuseet i Österbymo som inrymmer det nyöppnade Stiga-muséet.

En stor skara människor fick lyssna till Stiga-grundarens son Olle Hjelmquist, som berättade om Stigas utveckling under många år. Mycket av det utställda kände man igen som Stiga-produkter men det fanns också många överraskningar. Dagen avslutades med god fika hos Kent Lindgren på Ydregården. Eftersom Kent nu slutar med sin verksamhet på Ydregården passade föreningen på att

Besökarna på veteranmotormuséet och Ydregården fick lyssna till Elisabeth Rääfs berättelse om Ydregården.

överlämna en blomma och tacka Kent för gott samarbete under många år. Elisabeth Rääf berättade också där för oss om Ydregårdens tillkomst.

I oktober gästade Peter Knutas vår förening och berättade om Gammal-

Lokalen var fylld till bristningsgränsen när Peter Knutas berättade om Gammal-svenskby i Ukraina.

svenskby i Ukraina. Peter Knutas är ättling till svenskbyborna och han berättade bland annat om hur tusentals människor tvångsförflyttades av Ryssland från Dagö till Ukraina. En gripande historia om dåtiden men också om de människor som lever under svåra förhållande där idag. Föreningslokalen var fylld till sista plats denna kväll.

”När järnvägen kom till Tranås” var rubriken på föreningens utställning på biblioteket i Tranås under november månad. En utställning i ord och bild som invigdes på exakt samma datum år 2024 som Tranås station invigdes för 150 år sen den 18 november 1874. Bengt-Arne Bengtsson berättade om järnvägens tillkomst och utveckling och betydelse för Tranås och vårt område. Över 70 personer såg utställningen och lyssnade till föredraget. Besökarna hade många minnen och historier att dela med sig av under kvällen.

Invigningen av föreningens järnvägsutställning lockade också väldigt många människor.

Så avslutade vi höstens verksamhet med det traditionella adventskaffet. Mattias och Nina Enell underhöll oss med härlig sång och musik. Även den kvällen var vi ovanligt många runt kaffeborden och vi njöt av en smula julstämning.

Gerd Brisfjord Karlsson

Foto: Lasse Karlsson

SV Studieförbundet
Vuxenskolan

Tranås 0140-16304
www.sv.se/tranas

**TRANÅS
ENERGI**
**Ditt lokala
energibolag**

Vi sponsrar Tranås/Ydre släktforskarförening!

Kisamor

Maria Jansdotter, känd som Kisamor född 30 juli 1788 i Hardemo socken, Örebro län, död 27 februari 1842, var en svensk naturläkare. Hennes verkliga namn var Maria Jansdotter, men hon är känd under namnet Kisamor. Hon är ett av de mer berömda exemplen på vad man förr kallade klok gumma. Som barn till en man som ägnade sig åt läkekonsten, läke-Jan, hade hon själv visat intresse för medicin. Hennes far var ovillig att låta henne ägna sig åt yrket och gifte bort henne med en bonde, men äktenskapet slutade i skilsmässa.

Hon kallades ofta att besöka sjuka, och i samband med ett sjukbesök kallades hon till Horns socken i Östergötlands län, där hon som tack för lyckad behandling fick en bostad, Katrinebergs gård, i gåva av ett par rika kvinnor år 1814. Här etablerades hon som naturläkare, besökte de sjuka i stugorna eller tog emot dem i sin bostad och i Kisa gästgivargård, vilket gav henne namnet Kisamor. Patienter kom till henne från hela landet.

Hon är en omtalad person i folktraditionen, men mycket av det som finns skrivet om henne är grundat på muntliga källor. Ett exempel som inte kunnat beläggas fullt ut är att hon efter en session med kungen skall ha givits ett intyg på att fritt få utöva läkaryrket. Men detta är omdiskuterat. Kisamor är begravd på kyrkogården vid Horns kyrka, Östergötland, och har en staty i Kisa. Hon lämnade efter sig en för tiden ganska god förmögenhet.

Anders Andersson på södra Öna i Örebro län

Innan Kisamor började kallas Kisamor, eller rättare sagt innan hon flyttade till Åby säteri i Horns socken, inträffade denna händelse med många kopplingar till mina anor.

Fredagen den 19 juni 1812 hade Anders Andersson i södra Öna begivit sig till Blacksta gästgivargård, i närheten av dagens Kumla, för att där utföra sin hållskjuts. Då skjutsningen var klar stannade han kvar och drack tills pengarna var slut. Han kom sen i lag med några förstärkningskarlar som han bytte kläder med och som ersättning fick han mer brännvin. Han blev kvar på Blacksta och hittades på morgonen ute på gården helt redlös. Anders blir kvar flera dagar på Blacksta, men då beslöt fadern, som också heter Anders Andersson och

*Maria Jansson, Kisamor, porträtt av Johan Krouthén.
Östergötlands länsmuseum*

bor i Sågebol, att hämta honom dagen därpå. När fadern lastat den stupfulla sonen på sin kärra kör fadern till Maja Jandotter (Kisamor) i lilla Älberg i Hardemo socken där hon bor med sin make Anders Olsson. Lilla Älberg låg nära dagens järnvägsstation i Hallsberg och det blir ingen större omväg eftersom Blacksta ligger ca 20 km från södra Öna och Sågebol i Viby socken och man passerar lilla Älberg på vägen hem.

Detta är den 23 juni 1812. Fadern ber Maja om hjälp för att bota sonen, Anders Anderssons i Södra Öna, omåttliga begär efter brännvin. Maja ger honom ett pulver, till en mängd motsvarande 5 nypor snus, som han skall blanda upp i 1 kvarter brännvin och sedan ge sonen en liten sup av var tredje eller högst varannan dag.

Maja säger att pulvret är ofarligt. Hon kallar det fikuta eller Kjellmans pulver. Medicinen skall säkert hjälpa, menar Maja, ty flera andra personer har botats av just denna kur. Skyldig 12 skilling för pulvret tackar Anders Andersson och åker hem till södra Öna med sonen, som ligger full på flaket och sover. Han får bäras in till sängen hemma på gården. Halv sju nästa morgon ger fadern Anders en sup av brännvinet med pulvret inblandat. Anders grinar illa, brännvinet smakar inte bra. Fadern lämnar flaskan med Anders och beger sig sen hem till Sågebol, som är granngården. Anders som är sugen på mer brännvin kan inte hejda sig, trots att brännvinet

inte smakar bra så sätter han i sig nästan hela flaskan. Det borde ju bara vara bättre med mer medicin tänker han. Morgonen därpå är Anders mycket dålig och han hustru Britta ser ingen annan råd än att kalla på prästen Erik Öhman. Prästen försöker få Anders till sans men mot eftermiddagen så avlider Anders. Det är nu den 25 juni. Britta berättar då om medicinen och när prästen undersöker flaskan förstår han att det kan vara arsenik i flaskan.

Följande dag gick Öhrman till prosten Hedenius och berättade om dödsfallet. Hedenius lät då genast hämta flaskan, som han förseglade, varpå han skrev ett brev till Konungens Befallningshavande i Örebro. Konungens Befallningshavande begärde obduktion och analys av provincialläkare dr Hedenström. Prosten Hedenius skrev till berörda kyrkliga myndigheter och hörde efter hur Anders Andersson i Öna skulle begravas.

Maja Jansdotter inför rätta för förgiftning

Den 6 juli ser Maja några vagnar köra fram till trappan. Ur stiger tre högtidliga och allvarliga män. Den ene är kronolänsman Muhr och de andra är nämndemän och den söker nu igenom huset i lilla Älberg. Majas far, Läke-Jan, är också närvarande och även hans bostad söks igenom. Kronolänsman och hans män tar burkar och flaskor i beslag för att senare analyseras, någon arsenik hittar de dock inte. Sedan visar de Maja häktningsordern. Hon är på sannolika skäl misstänkt att ha vållat unge bonden Anders Anderssons i Önas död på grund av förgiftning Maja körs till Örebro slottshäkte, där hon skall förhöras och avvakta rannsakning inför Grimstens häradsrätt. Den 8 juli förhörs Maja och ärendet kommer att tas upp på utsatte urtima ting den 21 juli vid tingsstället i Vretstorp.

Rättegången Grimtorps härad, ting den 21 juli 1812

Doktor Hedenström har obducerat kroppen och intygar att Anders Andersson dött av arsenikförgiftning. Kronolänsman Muhr, alla nämndemän med flera, är säkra på att Maja kommer att dömas för kvacksalveri och mord. Maja, som är 22 år, har dock en annan uppfattning, hon försvaret sig själv trots att hennes man Anders Olsson är närvarande, och på-

pekar att hon gett noggranna instruktioner om att medlet endast skulle ges med en liten sup var tredje, eller som mest varannan dag. Maja lägger också fram för domstolen 17 brev från patienter som förklarar att de blivit hjälpta av Maja och läke-Jans medikamenter. Två av dessa är också närvarande vittnen. Häradsbördingen ber kronolänsman att komma med med bevis och rannsakingen skjuts upp till nästa ting och Maja släpps ur häktet. Maja vågar nu inte ta emot några patienter.

Grimtorps härad, ting den 12 september 1812

Till detta ting har kronolänsman Muhr fått fram två vittnen mot Maja. Anders Persson i v Backa och torpare Tyres Gustafsson i Bäckatorp. Torparen är sjuk och när Anders Persson ska höras ropar Maja att den personen är jävig då han är syskonbarn med Anders Andersson. Domstolen slår i lagböckerna och kommer fram till att detta stämmer. Maja visar nu upp ytterligare 20 brev och har också 5 närvarande vittnen som alla berättar om hur de blivit hjälpta av Maja. Till sist läses ett sockenprotokoll från augusti upp där sockenmännen meddelar att sjuka i socknen haft stor hjälp av Maja. Kronolänsman är uppgiven men yrkar på uppskov till nästa ting, vilket beviljas.

Grimtorps häradsting den 6 november 1812

Vid detta ting är torparen frisk och kan avlägga sitt vittnesmål, men det bringar ingen klarhet i frågan om arseniken. Efter att nämnden överlagt en god stund som kungörs domen: Domstolen anser att Maja inte kan göras ansvarig för Anders Andersson i Önas hastiga död, då säkra bevis saknas för att beskaffenheten av det pulver hon lämnat till Anders

Bröllopsfoto från Södra Öna 20 maj 1915. Brudparet heter Karl Larsson och Agnes Larsson. Till vänster om brudparet sitter Lovisa Larsson vars tidigare avlidne make Per August Larsson var barnbarn till Britta Jonsdotter, dvs den mördade Anders Anderssons hustru. Till höger med ett barn i famnen står min morfars mor Ester Hellqvist. Privat foto.

Andersson i Sågebol är densamma som framkom vid analysen. Maja hade också envist nekat till att ha haft arsenik, och apotekaren i Askersund, rådman Möller, vittnar om att Maja aldrig köpt arsenik, ingen arsenik hade ju heller hittats vid husvisitationen. Trots domen förbjöds hon att för all framtid syssla med läkekonst. Hon fortsatte ju dock att utöva läkekonst, så frågan är om domen bara gällde socknen eller häradet.

Anders Anderssons far, i Sågebol, fick däremot chockartat böter. Utan att från början ha varit åtalad för sin sons död dömdes han till 100 Riksdaler i böter. Han ska dessutom undergå enskild skrift under en söndag. Rätten ansåg att fadern var skyldig till grov vårdslöshet när han lämnat flaskan hos sonen, när han så väl kände dennes begivenhet på brännvin. Anders Andersson överklagade till Svea hovrätt och begärde att hovrätten skulle fria honom helt. Hovrätten behand-

lade ärendet den 1 mars 1813. Domen stod fast, med undantag av att bötesbeloppet sänktes till 50 Riksdaler.

Majas far, läke-Jan, dog den 29 november 1812, dvs kort efter den friande domen. Det är oklart när Maja sedan kommer till Horns socken med det är antingen under 1813 eller 1814, men detta är en annan historia.

Anders Andersson, som dog av arsenikförgiftning, var gift med min morfars farmors farmor **Britta Jonsdotter** som efter Anders dödsfall gifte om sig med **Jan Jansson** som är min morfars farmors farfar. De fick tillsammans 4 barn med efternamnet Jansson och gården södra Öna är fortfarande i denna släkts ägo, och del av dem har under 1900-talet tagit namnet Öhnander efter gården.

Anders Johansson

Källor: Wikipedia, boken "KisaMor" av Pia Höjeberg, husförhörslängder m.m.

Ydre och Kinda torp och gårdar

En bra hjälp i släktforskningen är Olof Mattssons "Ydre och Kinda torp och gårdar" som vår förening har till försäljning. Detta USB innehåller i stort sett samtliga familjer i gårdar och torp i Ydre och Kinda kommuner från 1600-talet till början av 1900-talet. Asby, Norra Vi, Sund, Svinhult, Torpa och Västra Ryds socknar i Ydre och Tidersrum, Kisa, Västra Eneby, Oppeby, Kättilstad, Hägerstad, Horn och Hycklinge socknar i Kinda. Dessutom finns soldater med familjer i Ydre kompani och Ydredelen av Vifolka kompani. Pris för USB-minnet är 200:-. För beställning kontakta Gerd Brisfjord Karlsson: gerdnyvi@gmail.com (Obs! Ny mail-adress) eller tel. 073-071 85 11.

Föreningens styrelse 2024-25

Ordförande: Lasse Karlsson 072-321 61 59

Kassör: Claes Andersson 070-688 98 77

Sekreterare, webmaster: Anders Johansson 070-6279341

Vice sekreterare: Berit Ekberg 072-311 94 24

Ledamot: Els-Marie Göransson 070-496 02 63

Övriga funktionärer:

Kursansvarig:

Gerd Brisfjord Karlsson

073-071 85 11, gerdnyvi@gmail.com

Redaktionskommitté:

Lasse Karlsson 072-321 61 59, Gerd Brisfjord Karlsson 073-071 85 11

och Berit Ekberg 072-311 94 24

Medlemsöppet

Hela våren fortsätter vi med Medlemsöppet på tisdagar mellan klockan 16.00 och 19.00.

Vi håller på fram till och med 13 maj.

Som medlem har du möjlighet att ta del av allt i vårt arkiv och använda datorerna i föreningslokalen, Storgatan 50 i Tranås.

Föreningen har Arkiv Digital-abonnemang på flera av datorerna. I vårt arkiv finns ett stort antal pärmar med avskrifter från socknar i och kring Tranås, samt ett omfattande bibliotek med hembygds litteratur och kartor. Passa på att träffa andra släktforskare för en pratstund! Fika för den som önskar.

Huvudansvarig är Els-Marie Göransson, telefon 070-496 02 63.

Två bra tips på SVT Play

Nancy Bratt var bara 13 år när hon lovades bort till den stormrike Axel Dickson.

En mycket bra dokumentär om statarna.

Hus - och gårdsforskarkurs

För den som är intresserad av att veta mer om huset eller gården där man bor, eller haft förfäder boende.

Start torsdagen den 6 mars och ytterligare två torsdagar, klockan 14.00 - 17.00. Kostnad: 200:-.

För information och anmälan slå en signal till Gerd Brisfjord Karlsson tel 073-071 85 11.

Adressändring

Om du flyttar och ändrar adress är det viktigt att meddela Släktforskarföreningen!

Meddela oss också ifall du endast vill ha medlemsbladet digitalt.

Mail-adress

Vi vill gärna ha din mail-adress eftersom vi också skickar ut information och annan intressant läsning via mail. Om du inte lämnat din adress eller bytt den (eller inte fått mail från oss de sista månaderna), skicka ett meddelande till lassektranas@gmail.com

Medlemsavgift 150 kr/år. Familjemedlem 50 kr/år

Föreningens plusgirokonto: 442188-9

Tranås/Ydre Släktforskarförening

www.tranasydre.se

lassektranas@gmail.com